

Din ve İnsan Dergisi

مجلة الدين والإنسان - Journal of Religion and Human

ISSN: 2980-1117

Cilt: 3
Volume / المجلد: 3

Sayı: 6
Issue / العدد: 6

Aralık 2023
December / كانون الأول 2023

Dr. Sevgi ÇAKIR
sevgicakir0632@gmail.com
 ORCID: 0009-0001-8004-0787

ÖZGÜR İRADE VE AHLAKİ
SORUMLULUK TARTIŞMALARI
BAĞLAMINDA "BAĞDAŞMAZCILIK"
YAKLAŞIMI

THE "INCOMPATIBILIST" APPROACH
IN THE CONTEXT OF FREE WILL AND
MORAL RESPONSIBILITY DEBATES

Atıf: Çakır, S. (2023). Özgür irade ve ahlaki sorumluluk tartışmaları bağlamında "bağdaşmazcılık" yaklaşımı. *Din ve İnsan Dergisi*, 3 (6), 77-88.

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Yükleme Tarihi / Received Date: 22.10.2023
Kabul Tarihi / Accepted Date: 05.12.2023
Yayımlanma Tarihi / Published Date: Aralık 2023
İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 77-88

İntihal

Plagiarism / انتحال

Bu makale intihal programında taranmıştır.
This article was checked in the plagiarism program.
تم مسح هذه المقالة في برنامج الانتحال

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; International standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

ÖZGÜR İRADE VE AHLAKİ SORUMLULUK TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA "BAĞDAŞMAZCILIK" YAKLAŞIMI¹

THE "INCOMPATIBILIST" APPROACH IN THE CONTEXT OF FREE WILL AND MORAL RESPONSIBILITY DEBATES

Özet

Bu makalede özgür irade ve ahlaki sorumluluk ilişkisi bağdaşmazcı anlayış çerçevesinde tartışılacaktır. Özellikle bu tartışmanın çağdaş ahlak felsefesi içinde hatırı sayılır bir yeri vardır. Genel olarak çağdaş ahlak felsefesinde özgür irade ve ahlaki sorumluluk tartışması determinizm ile birlikte açıklanmaktadır. Determinist bir dünyada özgür iradenin varlığından nasıl söz edebileceğimiz, bağdaşırılık ve bağdaşmazlık çerçevesinde ele alınmaktadır. Bağdaşmazlık özgür irade ve ahlaki sorumluluğun, determinizm ile bağdaşmaz olduğu iddiasındadır. Bağdaşmazlığa göre özgür irademiz olduğuna inanırız. Bağdaşmazcılar çoğu bu inancın bile tek başına hem özgür iradenin hem de ahlaki sorumluluğun varlığına inanmamız için yeterli olduğunu düşünür. Bu makalenin amacı söz konusu tartışmayı, bağdaşmazlık bağlamında incelemektir. Bu makaledeki temel iddia, bağdaşmazlığın determinizm konusundaki iddialarının akla yatkınken özgür irade ve ahlaki sorumluluk konusundaki iddialarının ise eksik ve yetersiz kaldığıdır.

Anahtar Kelimeler: Bağdaşmazlık, Özgür İrade, Ahlaki Sorumluluk, Determinizm.

Abstract

In this article, the relationship between free will and moral responsibility will be discussed within the framework of incompatibilism. In particular, this debate has a considerable place in contemporary moral philosophy. In general, the discussion of free will and moral responsibility in contemporary moral philosophy is explained together with determinism. In the context of compatibilism and incompatibilism, how we can discuss the existence of free will in a deterministic world is examined. Incompatibilism claims that free will and moral responsibility are incompatible with determinism. According to incompatibilism, we believe that we have free will. Most incompatibilists think that this belief alone is sufficient for us to believe in the existence of both free will and moral responsibility. The aim of this article is to examine this debate in the context of incompatibilism. The main claim of this article is that while incompatibilism's claims about determinism are plausible, its claims about free will and moral responsibility are incomplete and inadequate.

Keywords: Incompatibilism, Free Will, Moral Responsibility, Determinism.

Giriş

Özgür irade ve ahlaki sorumluluk kavramları felsefe tarihinde özellikle 20. yy'da çağdaş ahlak felsefesi içinde daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Özgür irade ve ahlaki sorumluluk hakkında konuşabilmemiz için öncelikle özgür iradenin ne olduğunu anlamalıyız. Genel olarak özgür irade, bizim istediğimiz eylemi seçmemizi ve yapmamızı ifade eder. Özgür iradenin bu tanımında iki kavram dikkat çeker. Bu kavramlar seçim yapabilmemiz ve onu yapabilirliğimizdir (Fischer vd., 2007, s.1; Kane, 2005, s. 2-6; Pink, 2004, s. 2; Vihvelin, 2013, s. 1-2; Watson, 2003, s. 172-173). Bunlar bizim kontrolümüzdedir. Peki, eylemlerimiz hangi anlamda bizim kontrolümüzdedir? Eylemlerimizin hangi anlamda bizim kontrolümüzde olduğu genel olarak iki şekilde açıklanmaktadır. Bunlardan birincisine göre eylemlerimiz onları başka türlü

¹ Bu makale, 21.10.2023 tarihinde İstanbul Aydın Üniversitesi 2. Uluslararası Lisansüstü Öğrenci Konferansı'nda sunulan "Özgür İrade ve Ahlaki Sorumluluk Tartışmasına Bağdaşmaz Bir Yaklaşım: Peter van Inwagen" başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

seçebilmemiz anlamında bizim kontrolümüzdedir. İkincisine göre eylemlerimiz, eylemlerimizin kaynağı olmamız (kendi kendini belirleme, Gündoğdu, 2007, s. 132) bakımından kontrolümüzdedir. Aynı zamanda bunlar, özgür iradenin en önemli ve üzerinde en çok durulan özellikleri arasındadır. Özellikle eylemlerimizi başka türlü yapabilme imkanımız özgür irade tanımlarında ve tartışmalarında üzerinde en çok durulan fikirdir. Eylemlerimizin başka türlü yapılabilme imkanı, bir eylemi veya bir seçimi başka türlü yapabilmeye ve seçebilmeye sahip olduğumuzu ima eder (Onur, 2020, s. 14; Robb, 2020).

Bunun yanı sıra özgür irade, ahlaki sorumluluk ile birlikte de açıklanmaktadır. Özgür iradeyi ahlaki sorumluluk ile birlikte açıklayanlara göre özgür irade, ahlaken sorumlu olabilmek için zorunlu olan kontrolü, eylemlerimize uygulayabilme becerisidir. Dahası özgür irade, kişiye ahlaki sorumluluk yükleyen türden bir özgür durumdur (Fischer&Ravizza, 1993; Onur, 2020, s. 15; Pereboom, 2001, s. 92-93; Robb, 2020; s. 45-66; Watson, 2005, s. 106-112). Dolayısıyla özgür iradeyi ahlaki sorumluluktan ayrı olarak düşünmek pek de mümkün değildir. Buna karşın eylemlerimizin ve seçimlerimizin bizim kontrolümüz altında olduğunu ve onlardan ahlaken sorumlu olduğumuzu düşünmek, her zaman özgür iradenin varlığına inanmak için yeterli görülmemiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri eylemlerimizin ve seçimlerimizin nedeninin zaman zaman Tanrı, doğa yasaları ve çevre gibi faktörlere dayandırılmasıdır. Bu gibi sebeplerle özgür iradenin ve ahlaki sorumluluğun varlığı için çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar 17. yüzyıldaki bilimsel gelişmeler ile birlikte daha da artmıştır. 17. yüzyıldaki bilimsel gelişmeler daha çok, olan her şeyin birtakım yasalara bağlı olarak var olduğunu ileri sürmüştür. Bu da evrende determinizmin geçerli olduğu fikrini yeniden canlandırmıştır. Genel olarak determinizm geçmişte meydana gelmiş olan, şu an olan ve ileride meydana gelecek olan her olayın, zorunlu olarak kendinden önce meydana gelmiş olayların bir sonucu olarak alınması şeklinde tanımlanmaktadır. Determinizme göre her olay doğa yasalarına bağlıdır ve zorunlu olarak meydana gelir (Borchert, 2006, s. 2-3; Kane, 2005, s. 6-8).

Determinizmin 17. yüzyılda daha sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde fizikteki gelişmeler, determinizmin geçerli olduğu fikrinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulamalar, özgür irade ile ilgili tartışmaların yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur (Doğan, 2021, s. 798). Tüm bunlar sonucunda özgür iradeye sahip olup olmadığımız, determinizmin özgür iradenin varlığı için tehdit oluşturup oluşturmadığı bazı yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmıştır. Bu tartışmalar genel olarak üç yaklaşım ile yapılmaktadır. Bu yaklaşımlar bağdaşırcılık, bağdaşmazcılık ve özgürlükçülüktür.

Bağdaşırcılık, özgür irade ve determinizmin bağdaşır olduğunu ileri sürer. Bağdaşırcılığa göre determinizm özgür iradenin varlığı için tehdit değildir. Determinist bir dünyada hem özgür iradeden hem de ahlaki sorumluluktan söz edebiliriz. Bu düşünceler etrafında şekillenen

bağdaşıcılık 20. yüzyılın yaygın görüşlerindedir (Doyle, 2016, s. 60; James, 1907, s. 149; Kane, 2005, s. 12; Pink, 2004, s. 44-45). Bağdaşıcılığa göre determinizm yanlış anlaşıldığı için özgür iradenin varlığı için tehdit olarak görülmektedir (Kane, 2011, s. 17-18). Bağdaşıcılığı savunan bazı isimler David Hume, Thomas Hobbes, John Locke, J. S. Mill, çağdaş isimlerden J. M. Fischer, M. Ravizza, Harry G. Frankfurt'tur.

Bağdaşmazcılık ise özgür irade ve determinizmin bağdaşmaz olduğunu ileri sürer. Bağdaşmazcılığa göre bağdaşıcılığın iddiası yanlıştır. Çünkü determinizmin hâkim olduğu bir dünyada kararlarımızı, seçimlerimizi ve eylemlerimizi nasıl belirleyebiliriz? Bunun yanı sıra önceden yaptığımız eylemlerimiz hakkında ahlaken sorumlu olmaktan nasıl söz edebiliriz? Bunlardan dolayı bağdaşmazcılık, bağdaşıcılığın iddiasına karşı çıkar. Bağdaşmazcılar bu konuyla ilgili kendi iddialarını ve düşüncelerini bazı argümanlar ile açıklamaya çalışmışlardır. (Mele, 1995, s. 66-148; Vihvelin, 2013, s. 149-151). Bu argümanlardan en ünlü olanı ve iyi bilineni Sonuç Argümanı'dır. Sonuç Argümanı genel olarak determinizm doğruysa o zaman hiçbir şeyin bizim kontrolümüzde olmadığını iddia eder. Bu da hem özgür iradenin hem de ahlaki sorumluluğun varlığına tehdit oluşturur (Kane, 2011, s. 115-116; van Inwagen, 2008, s. 337; 2013, s. 212, 214-215).

Bağdaşmazcılık gibi özgür iradenin ve determinizmin bağdaşmaz olduğunu iddia eden özgürlükçülükte ise özgür irade anlaşıldığında, özgür irade ve determinizm arasındaki bağdaşmazlığın anlaşılabilmesi için özgür iradenin doğru bir şekilde anlaşılması gerekir. Özgürlükçülüğe göre özgür, irade kişinin önceden yaptığı bir eylem için başka türlü yapabilmesi ve bu eylem için seçim özgürlüğüne sahip olmasını ima eder (Capes&Swenson, 2021; Demir, 2022, s. 19; Gündoğdu, 2007, s. 132, Pink, 2004, s. 80).

1. Bağdaşmazlık

Bağdaşmazcılık genel olarak determinizmin özgür iradenin varlığı için tehdit olmadığını, özgür iradenin determinizmi de içerdiği iddialarını kabul etmez. Bağdaşmazcılık bu iddiaların doğru olmadığını bazı argümanlar kullanarak göstermektedir (Kane, 1996, s. 9; Strawson, 1986, s. 23, 72; Vihvelin, 2022). Bu argümanlardan biri *Manipülasyon Argümanları* olarak adlandırılmaktadır. Argüman *mağdur* ile *eylemi üreten veya eyleme müdahale eden* iki kişiyi içeren önermelerden oluşmaktadır. Mağdur bir eylemi yapmak için o eylemi üreten tarafından yönlendirilir. Bundan dolayı mağdur eyleminden ahlaken sorumlu değildir. Çünkü Manipülasyon argümanlarında mağdur, özgürce eylemde bulunmadığı bir olay içindedir. Bu argüman

genellikle akla yatkın olarak kabul edilir (Mele, 1995, s. 66, 148-149; Pereboom, 1995, s. 24, 26; Sartorio, 2016, s. 157; Vihvelin, 2013, s. 149-151; 2022).

Bağdaşmazlıkla ilgili bir diğer argüman *Kaynak Argümanları* olarak adlandırılmaktadır. Kaynak Argümanları, seçimlerimizin bazılarında sorumlu olduğumuzu savunur ve şu şekilde özetlenebilir: (1) Eğer seçimlerimizin bazılarının nihai kaynaklarıysak o halde eylemlerimizi özgürce yaparız, (2) eğer determinizm doğruysa o halde yaptığımız her şey nihai olarak kontrolümüz dışındaki olaylar ve koşullardan kaynaklanır, (3) eğer yaptığımız her şeye nihai olarak kontrolümüz dışındaki olaylar ve koşullar neden oluyorsa o halde seçimlerimizden herhangi birinin nihai kaynakları biz olamayız, (4) bu nedenle eğer determinizm doğruysa seçimlerimizin hiçbirinin nihai kaynağı biz değiliz ve (5) [sonuç] eğer determinizm doğruysa eylemlerimizi hem özgürce yapmayız hem de yaptıklarımızdan ahlaken sorumlu olmayız (Bok, 1998, s. 44, 96-97; Franklin, 2016, s. 1-19; Kane, 1996, s. 33-36; 2000, s. 158-162; Markosian, 1999, s. 258-262). Kaynak Argümanları'na göre determinizm kabul edilemez.

Bağdaşmazlıkla ilgili bir diğer argüman *Sonuç Argümanı* olarak adlandırılmaktadır. Sonuç Argümanı, ilk olarak modern zamanlarda Carl Ginet, David Wiggins, Peter van Inwagen, James Lamb ve Nelson Pike tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir (van Inwagen, 2008, s. 337; 2013, s. 212, 214; Kane, 2011, 115-116). Sonuç Argümanı genel olarak determinizmin doğru kabul edildiğinde hiçbir şeyin kontrolümüzde olmadığını iddia eder. Aynı zamanda Sonuç Argümanı'na göre determinizmin doğru olduğu kabul edildiğinde olan her şey, geçmişteki olayların ve doğa yasalarının bir sonucudur. Bu da özgür iradenin varlığından söz edilemeyeceğini ima eder. Sonuç Argümanı'nı savunanların karşı çıktığı temel fikir budur. Onlar determinist bir dünyada faillerin alternatif eylemlerini nasıl anlamamız gerektiğini, doğa yasaları ve geçmişin bizi sınırladığı konusundaki bağdaşırıcı düşüncelerin neden savunulamayacağını tartışırlar (Doğan, 2021, s. 800; Onur, 2020, s. 21; Sartorio, 2016, s. 153; Vihvelin, 2022).

Özellikle bağdaşmazlık içinde önemli bir yeri olan Inwagen, özgür irade ve determinizmin bağdaşmaz olduğu iddiasının savunulması için argümanlara ihtiyacımız olduğunu belirtir. Inwagen'e göre bağdaşmazlığı savunmak ve diğer anlayışların -özellikle bağdaşırıcılığın- iddialarının yanlış olduğunu göstermek istiyorsak argümanlar oluşturmalıyız. Aynı zamanda oluşturulan argümanlar ile hem özgür irade ve determinizmin bağdaşmaz olduğunu hem de determinizmin geçersiz bir iddia olduğunu gösterebiliriz. Inwagen bununla ilgili düşüncelerini daha çok Sonuç Argümanı ile açıklamıştır (van Inwagen, 2013, s. 212, 214). Sonuç Argümanı, determinizm geçerli kabul edildiğinde, özgür iradeden söz edemeyeceğimizi göstermek için önermeler ve örnekler ile kurulan bir argümandır. Çağdaş eylem felsefesi içinde özgür irade ve determinizm ile ilgili tartışmalar daha çok Inwagen'in Sonuç Argümanı üzerinden

yapılmaktadır. Dahası Inwagen, söz konusu tartışmanın ve ilişkinin günümüzdeki haliyle konuşulmasında ve tartışılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan Inwagen'in bu tartışmayı şekillendirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Inwagen, özgür iradeyi ve determinizmi bu kadar önemsememizin nedeninin ahlaki sorumluluğa verdiğimiz öneme dayandırır. Inwagen'e göre ahlaki sorumluluğu önemseydiğimiz için özgür iradenin varlığı ve determinizmin geçerli olup olmadığını önemseriz. Çünkü Inwagen'e göre özgür irade ahlaki sorumluluğun varlığı için zorunlu bir koşuldur. Özgür iradeye sahip olmadan ahlaki sorumluluktan da söz edemeyiz. Inwagen'e göre özgür iradenin ve ahlaki sorumluluğun varlığına inanmak için bu tek başına yeterli bir nedendir. Buna karşın determinizm için bu geçerli değildir (van Inwagen, 1983, s. 161-162, 214). Inwagen bununla ilgili düşüncelerini örnekler ve önermeler üzerinden açık bir şekilde açıklamayı amaçlar. Bunun için Inwagen öncelikle özgür irade, ahlaki sorumluluk ve determinizm ilişkisinde yer alan ifadelerin anlamlarını açıklar. Devamında Inwagen bir sonuca ulaşmaya çalışır.

Inwagen'e göre özgür irade, ahlaki sorumluluk ve determinizm arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için öncelikle determinizmin ne anlama geldiği anlaşılmalıdır. Determinizm geçmişte olan olayların şu an olan olayları belirlediği iddiasıdır. Eş deyişle determinizm, geçmişin ve doğa yasalarının benzersiz bir geleceği belirlediği iddiasıdır. Özgür irade ise bir şeyi yapabilme veya seçebilme şeklinde ifade edilir. Inwagen'e göre bir eylemi veya seçimi yapmanın kişinin iradi eylemi altında olması, kişinin onu yapabilecek olduğunu ima eder. (van Inwagen, 1983, s. 8, 56, 106; 1999, s. 342; 2008, s. 329, 333). Inwagen'e göre özgür irade, bir şey yapabilmek anlamına gelir. Burada bir şey yapabilmenin anlamı hem güç hem de yapabilirlik gibi kelimelere karşılık gelmektedir.

Inwagen tüm bunları Sonuç Argümanı içinde açıklar. Sonuç Argümanı'na göre determinizm yalnızca tek bir olanaklı gelecek olduğu iddiasıdır. Aynı zamanda determinizm geleceğin benzersiz bir geçmişi belirlediği sonucuna sahiptir. Eğer determinizm doğruysa eylemlerimiz doğa yasalarının ve geçmişteki olayların sonucudur. Ancak geçmiş (burada geçmiş ile kastedilen kişinin doğmadan önceki dünyanın durumu) biz doğmadan önce olan şeyler ve doğa yasaları bizim kontrolümüzde olmadığı gibi bize bağlı da değildir. Dahası eğer determinizm doğruysa şuan ki eylemlerimizin ve geçmişteki eylemlerimizin sonuçları bizim kontrolümüzde ve bize bağlı değildir (van Inwagen, 1983, s. 60, 65-66). Dolayısıyla determinizm doğruysa özgür iradenin varlığından söz edemeyiz. Inwagen bu sonucun yanlış olduğunu göstermeyi amaçlar.

Inwagen örneklerinin birinde bu yanlış sonucu açıklar. Inwagen'in örneğine göre bir suçlunun ölüm cezasını engellemek için belli bir zamanda (Z) elini kaldırması gereken bir yargıç (Y) vardır. Elini kaldırma eylemi, mahkûmlara özel bir af tanınmasının işaretidir. (Y), (Z)'de özgür iradesiyle elini kaldırmadığı için suçlu ölüm cezası alır (van Inwagen, 1983, s. 69).

Inwagen bu örnek ile özgür irade ve determinizmin bağdaşmadığını iddia eder. Çünkü ona göre eğer determinizm doğruysa (Y) zaten (Z)'de elini kaldıramazdı. Başka bir deyişle eğer determinizm doğruysa (Y) elini kaldırma eyleminde zaten bulunamaz. Inwagen bu görüşünü sembolik bir akıl yürütme formunda ifade eder. Bu forma göre Y: örnekteki yargıca, Zo: yargıcın doğumundan önce keyfi olarak seçilmiş bir zamana, Öo: yargıcın doğumundan önce keyfi olarak seçilmiş bir anın dünyadaki durumunu ifade eden bir önermeye, Ö: Z'de dünyanın durumunu ifade etmek için kullanılan bir önermeye ve D doğa yasalarının tek bir önerme içindeki birleşimine karşılık gelir. Bunlar sonucunda Inwagen argümanını şu şekilde ifade eder:

(1) "Eğer determinizm doğruysa Öo ve D'nin birleşimi Ö'yü gerektirir.

(2) Y'nin Z'de elini iradi bir şekilde kaldırması ve Ö'nün doğru olması olanaklı değildir.

(3) Eğer 2. önerme doğruysa o halde Y, Z'de elini iradi bir şekilde kaldırabilseydi Y, Ö'yü yanlış hale getirebilirdi.

(4) Eğer Y, Ö'yü yanlışlayabilseydi ve Öo ve D'nin birleşimi Ö'yü gerektirseydi o zaman Y, Öo ve D'nin birleşimini yanlış hale getirebilirdi.

(5) Eğer Y, Öo ve D'nin birleşimini yanlışlayabilseydi Y, D'yi yanlış hale getirebilirdi.

(6) [Fakat] Y, D'yi yanlışlayamazdı.

(7) [O halde] Eğer determinizm doğruysa Y, Z'de elini iradi bir şekilde kaldıramazdı." (van Inwagen, 1983, s. 70).

Inwagen'in Sonuç Argümanı temelde bir kişinin önceden yapmış olabileceği bir eylemin doğa yasaları ile birlikte kişinin doğmadan önceki dünyanın durumuna uymadığı ortaya çıkarsa o zaman kişinin bu eylemi yapmış olmayacağını göstermeyi amaçlar (van Inwagen, 1983, s. 75). Aynı zamanda determinizm iddiasının geçerli olduğunu kabul ettiğimiz zaman, olayların seyirinden herhangi bir sapmanın doğa yasaları ile birlikte dünyanın geçmişteki herhangi bir durumuyla bağdaşmaz olduğunu ileri sürer. Sonuç Argümanı determinizmin geçerli bir iddia olmadığını göstermek için iyi bir dayanaktır. Buna karşın bu argümanın akla yatkın olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin kişinin bir eylem veya seçim için yapabileceklerinden ve yapamayacaklarından konuşmak, aynı zamanda kişinin gücü hakkında konuşmak anlamına gelir. Bu aynı zamanda bağdaşırcılar tarafından oldukça eleştirilen bir anlama sahiptir. Çünkü bağdaşırcılara göre kişinin gücü hakkında konuşuyorsak onun bir eylem veya seçim ile ilgili olarak yapabilirlik koşulu hakkında konuşmuş oluruz. Bu da kişinin bir şeyi yapmayı veya seçmeyi isteseydi o eylemi yapmayı veya seçmeyi yapacağı anlamına gelir (Kane, 2007, s. 11-13). Ancak durum böyle değildir. Çünkü determinizmi geçerli kabul ettiğimiz zaman olayların

seyrinden herhangi bir sapmanın doğa yasalarıyla birlikte dünyanın herhangi bir geçmiş durumuyla bağdaşması imkânsızdır (Capes&Swenson, 2021; Vihvelin, 2022).

Aslında Inwagen'in Sonuç Argümanı'nın en tartışılan kısmı determinizm tarafından geçmişe veya doğa yasalarına herhangi bir etkide bulunamamamıza, olaylar üzerinde herhangi bir etkide bulunma konusunda herhangi bir şey yapamamamıza dayanır. Bunu geçerli kabul ettiğimiz zaman hem doğmadan önceki olaylar hem de doğa yasaları üzerinde bir kontrolümüz yoksa aynı bunun gibi kendi eylemlerimiz üzerinde de bir kontrolümüz yoktur (Kane, 2011, s. 116-117). Inwagen temelde determinizmin savunduğu bu görüş için argümanlarını oluşturmuştur. Ama argümanları bazı itirazlara uğramıştır. Bu itirazlardan en iyi bilineni kişinin doğmadan önce geçmişi veya doğa yasalarını değiştirmek için bir şey yapamayacağı sonucuyla ilgilidir. Ancak bu sonuç tartışmalıdır. Örneğin Robert Kane, Inwagen'in Sonuç Argümanı'nın bir versiyonunu oluşturup bu tartışmayı şu şekilde yapar: (1) Artık geçmişi değiştirmek için yapabileceğimiz bir şey yoktur, (2) artık doğa yasalarını değiştirmek için yapabileceğimiz bir şey yoktur, (3) geçmişi ve doğa yasalarını değiştirmek için yapabileceğimiz bir şey yoktur, (4) eğer determinizm doğruysa şimdiki eylemlerimiz geçmişin ve doğa yasalarının zorunlu sonuçlarıdır. (5) [Sonuç] Bu nedenle şimdiki eylemlerimizin gerçekleştiği sonucunu değiştirmek için yapabileceğimiz bir şey yoktur (Kane, 2007, s. 10). Kane'a göre geçmişte olup bitenlerin ya da doğa yasalarının ne olduğunun bize bağlı olmadığını söylemek, geçmişi ve doğa yasalarını değiştirmek için artık yapabileceğimiz bir şey olmadığını söylemeyi ima eder. Buna karşın Sonuç Argümanı determinist bir dünyada faillerin alternatif eylemleri ve seçimleri hakkındaki olguları nasıl anlamamız gerektiğini, doğa yasalarının ve geçmişin bizi sınırlaması hakkındaki bağdaşırıcı önerilerin savunulup savunulamayacağını anlamamızda önemli bir adımı temsil eder (Capes&Swenson, 2021; Vihvelin, 2022).

Buna karşın Sonuç Argümanı'nın göstermeyi amaçladığı sonucu başaramadığını iddia edenler de vardır. Sonuç Argümanı'nın sonucuna göre determinizmi geçerli kabul ettiğimizde özgür iradenin varlığı imkânsız olur. Ted Warfield ve Joseph Campbell Sonuç Argümanı'nın yalnızca olumsal bir sonuca vardığını iddia eder (Speak, 2011, s. 124). Bağdaşmazcı Warfield, Sonuç Argümanı'nın tüm öncüllerinin yalnızca doğru değil, zorunlu olarak doğru olması gerektiğini düşünür. Sonuç Argümanı'nın tüm öncüllerinin zorunlu olarak doğru olduğunu düşünmemiz için akla yatkın nedenler verilmelidir. Warfield'e göre Inwagen ve Kane, Sonuç Argümanı'nın öncüllerinin zorunlu olarak doğru olduklarını değil sadece doğru olduklarını ileri sürer. Dolayısıyla Warfield, Inwagen'in ve Kane'in Sonuç Argümanlarının eksik olduğunu ifade eder (Speak, 2011, s. 124-125; Warfield, 2000, s. 168-170). Warfield iddiasında haklıdır. Çünkü Sonuç Argümanı'nın daha sağlam ve tutarlı olduğunun gösterilmesi için onun tüm öncüllerinin doğru olması gerekir.

Campbell ise Sonuç Argümanı'nın uygulayıcı argümanının (4). öncülü üzerinde durur. Bu öncüle göre hiç kimsenin geçmişle (kişinin doğumundan önceki dünya) ilgili bir önermenin doğru olup olmadığı konusunda bir seçeneği yoktur. Dahası Campbell'e göre Sonuç Argümanı'nı savunan biri için kişinin doğumundan önceki dünyanın durumuyla ilgili sağlam bir önerme oluşturması gerekir. Çünkü ancak o zaman bu öncülün doğru olduğunu konuşabiliriz. Buna karşın Sonuç Argümanı bunu kurmakta başarılı değildir (Campbell, 2007, s. 105-107, 109; Speak, 2011, s. 124-125). Bu nedenle Campbell, Sonuç Argümanı'nın bağdaşmazlık için başarılı ve yeterli bir argüman olmadığını ifade eder.

Sonuç

Inwagen'in özgür irade ve determinizm ile ilgili düşünceleri, özgür irade ve determinizmin bağdaşmaz olduğu iddiası için genel olarak bakıldığında akla yatkın bir savunmadır. Bu savunmada Inwagen'in amacı determinizmin kesin bir şekilde kabul edilemez yani geçersiz olduğunu göstermektir. Inwagen bu amacını verdiği örnekler ile desteklemeye çalışmış ve zaman zaman bu amacını göstermekte başarılı olmuştur. Inwagen'e göre determinizmi doğru kabul ettiğimizde verdiği önermelerden en az birinin yanlış olması gerekir. Eğer tüm önermelerin doğru olduğunu kabul edersek o halde sonuç yanlış olur. Peki, hangi önermenin doğru olduğunu nasıl anlayacağız? Inwagen'in düşünceleri, bunu anlamamız için yeterli midir? Inwagen'in düşünceleri, sezgisel olarak akla yatkındır. Inwagen bunun farkındadır. Dolayısıyla o, argümanlarını ve düşüncelerini çoğunlukla sezgiye dayandırıp açıklar. Bu da onların kabul edilebilirliğini ve doğruluğunu oldukça tartışmalı bir hale getirmektedir. Çünkü argümanların akla yatkınlığının ve geçerliliğinin sezgiye dayanması onları kabul etmek yeterince ikna edici değildir. Bu nedenle Inwagen iddiasında haklı olsa da olmasa da iddiasını savunmak için başvurduğu yöntemler de yeterince ikna edici değildir.

Buna karşın Inwagen Sonuç Argümanı ile ilgili itirazlara ve yorumlara rağmen argümanının arkasındadır. Inwagen'e göre bağdaşmazcılık doğruysa, ya determinizm ya da özgür irade iddiası yanlıştır. Inwagen, özgür iradenin varlığına inanmamız için yeterli nedenler olduğunu ve özgür iradeye sahip olduğumuzu verdiği argüman ile açıkladığını belirtir. Dahası Inwagen determinizmi kabul etmek için herhangi bir nedenimiz olmadığını da ısrarla vurgular. Inwagen'e göre bu fikri çürütmek isteyen bir bağdaşırıcı, geçerli ve sağlam iddialar oluşturmalıdır. Inwagen aslında kendi argümanları ile bağdaşırıcıların argümanları ön yargısız ve tarafsız bir şekilde okunduğunda, kendi argümanlarının daha makul olduğunun kabul edileceğini iddia eder. Ancak Inwagen bu iddiasını göstermekte pek de yeterli olamamıştır. Bu en iyi onun özgür irade ve ahlaki sorumlulukla ilgili açıklamalarında görünür. Inwagen'e göre özgür kişinin önceden yapmış olduğu bir eylem için ahlaki sorumluluktan söz edebilmek için kişinin o eylem sırasında yaptığından başka türlü yapabilmesini sağlayacak alternatiflere sahip

olması gerekir. Eğer kişi yaptığı eylemi başka türlü yapamadığı için yapmışsa o halde ahlaki sorumluluktan da söz edemeyiz. Inwagen genel olarak özgür irade ve determinizmin bağdaşmaz olduğu üzerinde durduğu için ahlaki sorumluluk fikrini onun düşüncelerinde sadece belli bir eylem için alternatiflerden söz edilebildiğinde görürüz. Dolayısıyla Inwagen'in düşüncelerinde ahlaki sorumluluk göz ardı edilmiştir. Çünkü kişinin yaptığından başka türlü yapamadığı için belli bir eylemi yapması onun ahlaki sorumluluktan muaf olduğunu göstermez. Çünkü kişinin yapmış olduğu bir eylemi hangi niyetle ve neden yaptığını bilemeyiz. Bunun yanında kişinin yapmış olduğu bir eylem üzerinde bir seçim özgürlüğü olduğu da göz ardı edilmemelidir. Sonuç olarak olabilir ve bir seçime sahip olmak ahlaken sorumlu olmak için yeterlidir ve buradaki fark sorumluluk derecelerinde olabilir.

Kaynakça

- Bok, H. (1998). *Freedom and responsibility*. Princeton: Princeton University Press.
- Borchert, D. M. (2006). *Encyclopedia of philosophy*. USA: 2nd edition, c. 3.
- Campbell, J. K. (2007). Free will and the necessity of the past. *Analysis*, vol. 67, no. 2, 105-111.
- Capes, J.& Swenson, P. (2021, 18 Ağustos). Incompatibilist (Nondeterministic) Theories of Free Will. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/incompatibilism-theories/>
- Demir, M. (2022). *Daniel Dennett ve özgür irade*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. (2021). Yapay zekâ ve özgür irade: yapay özgür iradenin imkânı. *Trt Akademi*. c:6, s:13, 788-811.
- Doyle, B. (2016). *Free will: the scandal in philosophy*. USA: Cataloging in Publication Data.
- Fischer, J. M.& Ravizza, M. (1993). *Perspectives on moral responsibility*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fischer, J. M.& Ravizza, M. (1998). *Responsibility and control: a theory of moral responsibility*. Cambridge University Press.
- Fischer, J. M. (2007). Compatibilism. *Four views on free will* içinde ed. J. M. Fischer, Robert Kane, Derk Pereboom vd. USA: Blackwell Publishing, 2007.
- Franklin, C. E. (2016). If anyone should be an agent-causalist, then everyone should be an agent-causalist. *Mind*, vol. 125, no. 500.
- Gündoğdu, H. (2007). Corliss Lamont'ta 'seçme özgürlüğü ve belirlenimcilik' problemi. *Kaygı Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 128-152.

- James, W. (1907). *The will to believe and other essays in popular philosophy*. London: Longmans Green and Co. Press.
- Kane, R. (1996). *The significance of free will*. Oxford: Oxford University Press.
- Kane, R. (2000). Responses to Bernard Berofsky, John Martin Fischer and Galen Strawson." *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 60, no. 1, 157-167.
- Kane, R. (2005). *A contemporary introduction to free will*. NY: Oxford University Press.
- Kane, R. (2007). Libertarianism. *Four views on free will* içinde, ed. John Martin Fischer, Robert Kane, Derk Pereboom, Michael Vargas, USA: Blackwell Publishing, 2007.
- Kane, R. (2011). *The Oxford handbook of free will*. Oxford: The Oxford University Press.
- Markosian, N. (1999). A compatibilist version of the theory of agent causation. *Pacific Philosophical Quarterly*, vol. 80, no. 3, 257-277.
- Mele, A. R. (1995). *Autonomous agents: from self-control to autonomy*. Oxford: Oxford University Press.
- Nagel, T. (1979). *Moral questions*. England: Cambridge University Press.
- Onur, F. (2020). İrademiz özgür değil: metafizik bir problem olarak özgür irade. *Metazihin Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi*, c:3, s:1.
- Pereboom, D. (1995). Determinism al dente. Blackwell Publishing, *Noûs*, vol. 29, no. 1, 21-45.
- Pereboom, D. (2001). *Living without free will*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pink, T. (2004). *Free will: a very short introduction*, NY: Oxford University Press.
- Robb, D. (2020, 9 Temmuz). Moral Responsibility and the Principle of Alternative Possibilities. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/alternative-possibilities/>
- Sartorio, C. (2016). *Causation and free will*. UK: Oxford University Press.
- Speak, D. (2011). The consequence argument revisited. *The Oxford handbook of free will* içinde, ed. Robert Kane. Oxford: The Oxford University Press.
- Strawson, G. (1986). *Freedom and belief*. NY: Oxford University Press, second edition.
- Vihvelin, K. (2013). *Causes, laws, and free will*. NY: Oxford University Press.
- Vihvelin, K. (2022, 22 Ağustos). Arguments for Incompatibilism. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/incompatibilism-arguments/>
- van Inwagen, P. (1983). *An essay on free will*. Oxford: Clarendon Press.

- van Inwagen, P. (1999). Moral responsibility, determinism, and the ability to do otherwise. *The Journal of Ethics*: 3, USA, 341-350.
- van Inwagen, P. (2008). How to think about the problem of free will. *Journal of Ethics*, USA, 327-341.
- van Inwagen, P. (2013). A dialogue on free will. *Method Journal*, 3, 212-221.
- Watson, G. (1987). Responsibility and the limits of evil: variations on a Strawsonian theme. *Free will: concepts and challenges* içinde, ed. John Martin Fischer, NY.
- Watson, G. (2003). The work of the will. *Weakness of will and practical irrationality* içinde, ed. Sarah Stroud and Christine Tappolet, Oxford: Oxford University Press.
- Warfield, T. (2000). Causal determinism and human freedom are incompatible: a new argument for incompatibilism. *Philosophical Perspectives*, 14, 167-180.